

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**Namangan davlat universiteti,
“Musiqa ta’limi” kafedراسi o’qituvchisi**

XAMDAMOVA DILOROM

**“MUSIQA O’QITISH METODIKASI VA MAKTAB
REPERTUARI” FANIDAN**

MA’RUZALAR MATNI

2018 yil

« Musiqiy ta'lim» kafedrası

Musiqa o'qitish metodikasi va maktab repertuari
fanidan

MA'RUZALAR MATNI

Ushbu Ma'ruzalar matni Musiqa o'qitish metodikasi va maktab repertuari fani bo'yicha yaratilgan bo'lib, unda mazkur fanning o'quv yo'nalishiga doir nazariy ma'lumotlar ta'lim texnologiyasi asosida jamlangan.

Mazkur ma'ruzalar matni oliy o'quv yurtlarining bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchi:

D. Hamdamova

Taqrizchilar:

O. Azizov

R. Qo'shinoва

Ushbu ma'ruzalar matni Namangan davlat universiteti Ilmiy kengashining
2018 __ yil __ _____dagi __ - sonli qarori bilan tavsiya etilgan.

1- MA`RUZA

Mavzu : Shaxs kamolotini rivojlantirishda musiqa tarbiyasining roli

REJA:

1. Musiqaning madaniy hayotimizda tutgan o`rni.
2. Musiqa o`qitish metodikasining maqsad va vazifalari.
3. Musiqa o`qituvchisining ma`naviy va axloqiy qiyofasi va unga qo`yilgan talablar.
4. «Musiqa» fanidan yangi dasturlarning mazmuni va o`ziga xos xususiyatlari.
5. Musiqaning millatimiz taraqqiyotidagi xizmati.

Ma`ruza matni

Musiqa madaniy hayotimizda keng o`rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san`at turidir. Musiqa tarbiyasi, nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo`lib, atrofdagi go`zal narsalarni to`g`ri idrok etishga va qadrlashga o`rgatadi. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma`naviy dunyoqarashini shakllantiradi. Musiqa inson hissiyotiga kuchli ta`sir ko`rsatish imkoniyatiga ega bo`lib, o`quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy-g`oyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir. Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nosir Al-Farobiy «Bu fan tanning sog`lig`i uchun foydalidir», degan edi. Bobomiz Shayx Sa`diy aytgan edi: «Musiqa odam ruxining yo`ldoshidir». Musiqa insonga tez ta`sir etuvchi emotsional hissiyotni aktiv rivojlantiruvchi vositadir. Inson musiqa bilan ona allasi orqali tanishib, umrbod musiqadan zavq topadi va madad oladi. Musiqa inson ruhiyatini ajiralmas qismi bo`lib hisoblanadi. Musiqadan turli ozuqa olish uchun inson yuksak madaniyatli, sof kalb egasi, go`zallikni xis eta oladigan, o`z kasbiga, Ona vataniga mehr qo`ygan bo`lishi kerak. SHu bois o`quvchilarda inson ma`naviyatining tarkibiy qismi bo`lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash, musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo`lib turadi. Bu oliy maqsadni amalga oshirish uchun musiqa o`qituvchisining oldiga ko`yilgan vazifalari quyidagilardir:

1. O`quvchilarda musiqa san`atiga bo`lgan qiziqish va mehr-muhabbatni oshirish.
2. Musiqiy faoliyatlar jarayonida badiiy ijodkorlik va his-tuyg`ularni rivojlantirish.
3. Asarlarning badiiy-g`oyaviy mazmuni vositasida o`quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalash.
4. Musiqa darslarida kasb-hunar va mehnatga nisbatan o`quvchilarda ishtiyoq uyg`otish kabi ishlarni amalga oshirish kerak.

Mazkur maqsad va vazifalarni amalga oshirish o`qituvchining professional va axloqiy qiyofasiga bog`liq. Har qanday san`atkor ham maktabda musiqa darslarini olib borolmaydi. Buning uchun, musiqa o`qituvchisi o`z kasbiga va

bolalarga mehr qo`ygan yuksak madaniyatli keng dunyoqarashli ma`naviy etuk, biror bir cholg`u asbobini mohirlik bilan ijro eta oladigan shaxs bo`lmog`i lozim. U pedagogika, psixologiya, bolalar fiziologiyasi, etika va estetika nazariyasi, musiqa nazariyasining amaliy sohalaridan, musiqa o`qitish metodikasi fanlaridan chuqur bilimga ega bo`lmog`i kerak. Musiqa o`qituvchisi musiqa san`atining nazariy va amaliy sohalaridan etarli darajada bilim, ko`nikma va tajribaga ega bo`lishi lozim. ya`ni musiqa o`qituvchisi ham cholg`uchi, xonanda. Xor direjyori, jo`rnovozchi, musiqa nazariyotchisi va amaliyotchisi sifatida ish ko`rmog`i lozim. Musiqa o`qituvchisining ijodkorligi shundaki, u bir soatlik darsga stsenariy muallifi, uning ijrochisi va rejissyori sifatida ish tutadi. SHu bois musiqa darsi san`at darsi deyiladi. Maktab hayotida musiqa o`qituvchisining faoliyat miqyosi kengdir.

Sinfdan tashqari musiqa tarbiyasi turlarini tashkil etish va boshqarish, maktabda musiqa tarbiyasining ommaviy shakillarini (san`atkorlar bilan uchrashuvlar, leksiya-kontsertlar, shoirlar bilan uchrashuvlar, «Navro`z» bayramlari, «Alifbe» bayramlari, «O`zbekiston vatanim manim», «Ilhom chashmalari» ko`rik tanlovlari, bayramlarni) uyushtirish va tashkil etish musiqa o`qituvchisining zimmasiga yuklatiladi va vazifasiga kiradi. SHu bilan birga, maktabdan tashqari musiqa tarbiyasi markazlari (bolalar musiqa maktablari, bolalar teatri, o`quvchilar saroylari) bilan aloqada bo`lib, iqtidorli o`quvchilarni ularga jalb etish va faoliyatini maktab hayotida qo`llash ham musiqa o`qituvchisining zimmasidagi vazifasidan biridir. O`zbekistonning «Ta`lim to`g`risida»gi qonuniga ko`ra «9 yillik umumiy o`rta ta`lim» joriy etildi. Barcha o`quv predmetlari qatori musiqa predmeti bo`yicha ham aytish kontseptsiyasi ishlab chiqildi. Musiqa ta`limining davlat standartlari asosida yangi dastur ishlab chiqildi. YAngi dastur mazmunida milliy musiqa meroslaridan to`laqonli foydalanish, ommaviy xalq kuylari va qo`shiqlari, maqom, shashmaqom, dostonlar va bugungi zamonaviy musiqa o`z aksini topgan. Mazkur dasturning o`quv jarayoni, musiqa o`qitish metodikasi. Darslarning yil, chorak mavzulari, taxminiy rejasi, namunaviy darslar ishlanmasi, mahalliy musiqa va dars faoliyatlari dars mavzusining ajiralmas bir kismi bo`lib, umumiy mavzuga bo`ysunadi va mantiqan uzviy birlashib mazmunan bir butunlikni tashkil etadi. Bu xozirda ishlayotgan o`qituvchilardan ish mazmuni va uslubida yangilanish jarayonini talab etadi. Bunday talablar mazkur qo`llanmalar, tavsiyanomalar majmuasida va nashr etilayotgan o`quv- metodik qo`llanmalarda keng ma`noda yoritilmoqda. YAngi dasturlarni o`ziga xos yana xususiyatli tomoni shundan iboratki, musiqa madaniyati fanini asosi bo`lgan musiqa savodxonligini tarkib toptirish lozim bo`lgan, qator musiqiy qonuniyatlar jumladan, musiqa nutqi, musiqa ifoda vositalari, musiqa shakillari, musiqaning tuzilishi va rivojlanishi, musiqaning zamonaviyligi kabilar chuqur, mukammal o`rgatilishi kerak. Demak, yangi dastur mazmunida dars o`tish uchun, musiqa o`qituvchisi o`zining musiqiy-nazariy bilimlarini takomillashtirishi lozim. Chunki, mamlakatimizda yosh avlodni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashning muhim tarkibiy qismi nafosat tarbiyasi masalalarini, insonni ma`naviy, ma`rifatli qilib tarbiyalash masalalarini hal qilishda jamiyat va davlat tomonidan qo`yilgan katta ma`suliyatni musiqa o`qituvchisining oldiga vazifa qilib qo`yilmoqda.

Musiqaning millatimiz taraqqiyoti yo`lidagi xizmati g`oyat beqiyosdir. Biz mustaqil davlati sifatida jaxon davlatlari orasida jaxon minbariga chiqdik. Davlatimizni ma`naviy va ma`rifiy deb e`tirof etdik. Musiqa kelajak avlodlarning ongini yuksaltirishda muhim o`rin tutadi. Musiqa nafaqat madaniy, balki siyosiy-ijtimoiy ahamiyatga ega bo`lib, uning naqadar ma`suliyatli ekanini his qilmoq kerak. YUksak ijodiy namunalardan tortib, milliy folklorga qadar e`tibor berar ekanmiz. musiqa xalq va uning manfaati uchun xizmat qilishini anglab etamiz. Kuy va qo`shiqlarda xalqning orzu-umidlari va armonlari yoritiladi. Milliy urf-odatlar, qadriyatlarga e`tibor bersak, jangovor qo`shiqlardan toki, dostonchilik tarkibidagi tarixiy ijodiyotlar barchasida musiqa naqadar ko`hna va davrning talabi darajasida rivojlanganining guvoxi bo`lamiz. Alpomish, Go`ro`g`li kabi qaxramonlar taqdiri butun bir o`zgacha oxanglarda ming yillardan beri kuylab kelinmoqda. SHashmaqom durdonalarining oltitasini bizga qadar etib kelishi, Muhammad Ali mashshoq tomonidan o`n ikki maqom ijro etilgan xaqida biz tarixdan bilamiz. Mana shungacha o`zbeklarning, barcha sharq xalqlarining ma`naviy rivojlanishida muhim o`rin tutuvchi bu durdonalarimiz musiqa san`atining bir bo`lakchasi xolos. SHashmaqomga bastalangan g`azallar bobolarimiz hikmatlar, ayniqsa, hazrati Navoiy va boshqa mutafakkirlarning g`azallari ekanligi yana-da millatimiz o`tmishiga xurmat uyg`otadi. Naqadar buyuk ma`naviyatga ega bo`lganlikarini his etamiz. endilikda yaratilgan kuylar va qo`shiqlar millatimizga samarali xizmat qilmog`i uchun vatanparvarlikni, ezgulikni, adolatni, go`zallikni tarannum etuvchi qo`shiqlar yaratish, yangi avlodga o`rgatish bizlarning sharaflı burchimiz. Musiqa ta`limi samaradorligini ta`minlashda, o`quvchilarning musiqa darsiga bo`lgan qiziqishini o`stirishda o`qituvchi etakchi bo`lib hisoblanadi.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Madaniy hayotimizda musiqa qanday ahamiyatga ega?
2. Barkamol insonni shakillantirishda musiqa o`qitishning maqsad va vazifalari qanday?
3. Musiqa o`qituvchisining oldiga qanday talablar qo`yilgan?
4. Musiqa o`qituvchisining maktab hayotida tutgan o`rni.
5. YAngi dasturning o`ziga xos xususiyatlari va mazmunan nimadan iborat?
6. Musiqaning millatimiz taraqqiyotidagi xizmati.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

1. Musiqa- turli-tuman tovushlar bilan obraz yaratib beruvchi, g`oyaviy emotsional mazmuniga ega bo`lgan san`atining bir turi hisoblanadi.
2. Musiqa estetikasi - musiqa san`atining mohiyati, badiiy shakillari va uslublarini o`rganadigan fan.

2-MA'RUZA

MAVZU: MUSIQA O'QITISH METODIKASINING MAQSAD VA VAZIFALARI

1. Musiqa o'qitish metodikasining maqsad va mazmuni.
2. Musiqa o'qitish metodlarining vazifalari.
3. Musiqa o'qitishning xususiy (optimal) metodlari va ularning turlari.
4. Musiqa o'qitish metodlari va ularning turlari.

Ma'ruza matni

Musiqa o'qitish metodikasi, pedagogika fani sifatida tajribada sinalgan ishlarni nazariy qismlarini umulashtirib, amaliyotda samarali natijalar bergan o'qitish metodlarini taqdim etadi. Metodika asosan, pedagogika, psixologiya, estetika va san'atshunoslikning tadqiqot natijalariga asoslanadi.

U, musiqa o'qitishning qonun-qoidalarini ta'riflab beradi, kelajak yosh avlodni tarbiyalashda qo'llanadigan zamonaviy metodlarni belgilaydi. Metodika, ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlash usullarining, mazmunini anglatadi. Musiqa o'qitish metodikasi o'qituvchidan iste'dod, qobiliyatlar va ishtiyoqlar mavjud bo'lishini talab etadi, chunki, san'at pedagogikasi mashaqqatli va juda mas'uliyatli sohadir.

Xozirgi kunda musiqa o'qitish metodikasi birdaniga kelib shakllangan fan emas, balki bunga qadar mazkur fanni shakllanishi ijodiy va murakkab taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan. Respublikamizda musiqa o'qitish metodikasini shakllantirishda mahalliy olimlar, metodistlar, tajribali o'qituvchilarning qator izlanishlari, o'quv qo'llanmalarining ahamiyati katta bo'ladi. Badiiy pedagogikaning metodika sohasidagi so'nggi yutuqlari talabalarni pedagogika faoliyatiga tayyorlash, ularni metodik bilim va mahoratlar bilan qurollantirish, musiqa o'qitish metodikasini bu maqsadga erishish uchun amaliy mashg'ulotlar mobaynida uzoq ijtimoiy mehnat qilish talab etiladi. Ma'lumki, maktabda o'quvchilarning yosh fiziologik xususiyatlarini, ko'nikma va malakalariga qarab, musiqa o'qitish metodikasi qo'llaniladi. Bu yerda ta'lim usuli, o'quv materiallarining (o'quv reja, dastur) ta'lim printsiplari, o'quv-tarbiyaviy ishlarning umumiy maqsad va vazifalari muhim ahamiyatga egadir. Demak, musiqa o'qitish metodikasi, o'quvchilarning musiqa san'atiga o'rgatishning mazmuni, vazifalari va metodlarini o'rgatuvchi va o'quv jarayonlarini tashkil etuvchi shakl va yo'llarini tadbiq etuvchi fandır. «Metodika» so'zi grekcha so'z bo'lib, «tadqiqot yo'li», «bilish usuli» degan ma'noni anglatadi va ta'lim-tarbiyaning alohida qismlari bo'lib hisoblanadi, ularning yig'indisi musiqa o'quv metodlari deyiladi. Musiqaning o'qitish metodlari deganda, maktab o'quvchilarning bilim, mahorat va malakalarini egallashda, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda va dunyoqarashini tarkib toptirishda o'qituvchilarning qo'llagan ish usullari tushuniladi.

Musiqa o'qitish metodikasi vazifalarini amalga oshirishda, musiqa o'qitishning qator metodlari bilan birgalikda, pedagogikaning amaliy

yo'nalishini hususiy (optimal) metodlar egallab, musiqa darsida qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa o'qitish metodikasi vazifalarini amalga oshirishda musiqa darsida o'qitishning (optimal) xususiy metodlaridan unumli foydalanishga bog'liq. yetuk olimlarimizning tadqiqotlarida maktab o'qituvchisining shaxsiyati va unga bo'lgan professional talablar va o'quvchilar munosabatini, xususiy metodlardan foydalanish jarayonida hal qilish lozimligini ilmiy asosda ta'riflab berganlar. Xususiy metod-biror bir fanning amaliy va ijodiy ishlarini mazmunini va mavzusini keng yoritib berish va mustahkamlashda, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatida o'zaro aloqadorligini va o'quvchilarni bilish jarayonida izlanishga o'ndovchi metoddir.

Xususiy (optimal) metodlar o'qitish faoliyati maqsadga qarab to'rtga bo'linadi:

1. Darsni musiqaviy umumlashtiruvchi metodi.
2. O'tilajak darslarga oldindan «yugurib», bog'lanib o'tish va ilgari o'tilganlarga qaytish metodi.
3. Dars mazmunini emotsional dramaturgiyasi metodi.
4. Darsning pedagogik jihatdan kuzatilishi va bilimlarning baholanish metodi.

1. Darsning musiqaviy umumlashtirish metodi yetakchi metodlardan biri bo'lib, o'quvchilarni musiqa idroki, mantiqiy badiiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgandir:

A) O'qituvchi darsda hal qilinishi lozim bo'lgan konkret vazifalarni vujudga keltiradi;

B) O'qituvchi va o'quvchi birga hamkorlikda masalani yechadi.

V) O'quvchilar tomonidan yakuniy xulosalar chiqariladi.

2. Oldinga «yugurib o'tish», ya'ni ilgari o'tilgan materialdan foydalanib, o'quvchilarni yangi material o'zlashtirishga tayyorligini sinab ko'rish va bunda oldin egallagan bilimlarga suyanish uchun foydalaniladi.

2. Emotsional dramaturgiya metodi bilan darsning mantiqiy yaxlitligiga erishiladi. Bunda chorak mavzusi asosida dars rejasi uchun asarlar tanlanadi. Tanlangan mavzular ham maqsadga muvofiq bo'lib, boshlanishi va yakunlanishiga bog'liqdir. O'qituvchi darsni ijrochilik mahorati, so'z ustaligi bilan qiziqarli qilib o'tishi kerak va o'quvchilarni darsga faol qiziqtirib, darsning emotsional dramaturgiyasi, ya'ni avjiga erishishi lozim. Musiqa o'qituvchisi maktabda musiqa darsidan tashqari kontsertlar, badiiy kechalar, uchrashuvlar o'tkazishni talab etadi.

4. Darsni pedagogik kuzatilishi va bilimlarni baholash maqsadga qarab bir necha turlarga bo'linadi:

A. O'quvchilarni bilish faoliyatini tashkil etuvchi va amalga oshiruvchi turi.

B. Bilim faoliyatini rag'batlantirish va tanbehlash talablarini qo'yish.

C. O'qish, bilish faoliyatini samaradorligini boshqarish va nazorat qilish. Baholashda shunday ehtiyotkor bo'lish kerakki, o'quvchilarni kayfiyati tushib ketmasin. Darsga, qo'shiq kuylashga qiziqishi so'nmasin. Rag'batlantirishda esa aksincha. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlari me'yordan chiqib ketmasligi

kerak. Balki, rag'batlantirish, sinfda boshqa o'quvchilarga namuna bo'lib xizmat qilsin va ular odobli, aqilli bo'lishga intilsinlar.

SHunday qilib, musiqa o'qitish metodlarini boshqa turlari ham mavjud:

1. Musiqa o'qitishning og'zaki metodlari.
2. Ko'rgazma o'qitish metodlari.
3. Amaliy o'qitish metodlari.
4. O'yin metodlari.
5. Taqqoslash metodlari.
6. Musiqiy o'quvi bo'sh bo'lgan bolalar bilan ishlash metodi.

1. **Musiqa o'qitishning og'zaki metodlari.**

Musiqa darsida o'qituvchining so'z mahoratiga alohida talab qo'yiladi. O'qituvchi o'zining asar haqidagi badiiy kirish so'zi bilan o'quvchilarni ajoyib va sehrli musiqa olamiga olib kiradi hamda qiziqarli hikoya yoki suhbat yo'li bilan bolalar diqqatini jalb qilib, musiqani badiiy idrok etishlariga erishadi. Asosan, bu metoddan boshlang'ich sinfda ko'proq foydalaniladi.

Hikoya – bu o'qituvchining musiqa asari haqida jonli, emotsional yorqin bayoni. Hikoya qisqa, obrazli, jonli, qiziqarli bo'lib, uning maqsadi o'quvchilarni asarni badiiy idrok etishga o'rgatish.

Suhbat – o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi dialog shaklidagi faoliyatidan iborat bo'lib, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi. Ularni nutqini o'stiradi, fikriy faoliyatni kuchaytiradi, bilish qobiliyatini faollashtiradi hamda dunyoqarashini kengaytiradi.

Tushuntirish – ilmiy isbotlash metodi sifatida musiqa darsida qo'llaniladi. Bu asosan, musiqa savodi faoliyatida qo'llaniladi.

2. **Ko'rgazmali o'qitish metodlari.** Ma'lumki, musiqa harakatlanuvchi kuy va ohang tovushlaridan iborat bo'lgan san'atdir. Uni faqat eshitish organlari orqali tinglab, idrok etish mumkin. Ko'rgazmali o'qitishni esa, nota yozuvlarni, plakatlar, rasmlar, o'qituvchining so'zi, dirijyorlik ifodalari, raqs harakatlari, bolalar cholg'u asboblari, musiqani jonli va aniq ijrosi, texnik vositalaridan foydalaniladi. Demak, musiqaning jonli yangrashi darsda asosiy ko'rgazma bo'lib xizmat qiladi.

3. **Amaliy o'qitish metodlari.** Amaliy metodlar vositasida o'quvchilar vokal-xor malakalari, musiqaning tuzilishi hamda ifoda vositalarini tahlil etish, uning janr va shakllarini aniqlash va nota yozuvini o'rganish malaka va ko'nikmalarini shakllantirishi uchun foydalaniladi. Amaliy metodlar, vokal-xor malakalarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib hisoblanadi.

4. **O'yin metodi** – boshlang'ich sinflarda ko'proq ijobiy natija beradi. Yangi dastur asosida yaratilayotgan qo'llanma va darsliklarda o'yin va uning elementlari keng joriy etilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari serharakat va o'yingga moyil bo'ladilar. Darsda qo'llaniladigan musiqali o'yinlar o'quvchilarning musiqiy o'quvini o'stiradi, musiqiy qobiliyatini rivojlantiradi, xotirasini mustahkamlaydi va musiqa darsiga qiziqish uyg'otadi.

5. **Taqqoslash metodi.** Musiqa darsi jarayonida kontrast, ya'ni taqqoslash metodi keng qo'llaniladi. U vokal-xor ishlarida o'qituvchi, o'quvchilar bilan gramyozuvdagi ijrolarini taqqoslashda musiqa asarining tahlili va janrlarni

belgilashda keng qo'llaniladi. Masalan, raqs, marsh, janrlarni templari, turli cholg'u asboblardagi ijrolar farqini aniqlashda foydalaniladi.

6. **Musiqqa o'quvi bo'sh bo'lgan bolalar bilan ishlash metodi.** Musiqqa o'quvi bo'sh bo'lgan o'quvchilar bilan dars jarayonida differentsial guruhlariga bo'lib va darsdan keyin vaqt ajratib, yakka (individual) tarzda ish olib boriladi. Differentsial guruh – deganda o'quvchilarni musiqiy qobiliyati, o'quvi va ovozigacha qarab uch guruhga bo'linadi.

1-guruhga ovozi jarangli, yaxshi musiqiy qobiliyatga ega bo'lgan o'quvchilar kiradi.

2-guruhga ovozi, musiqiy qobiliyati o'rtacha bo'lgan, ya'ni o'qituvchining ovozigacha ergashib, tayanib kuylaydigan o'quvchilar kiradi.

3-guruhga esa, ovozi uncha yaxshi bo'lmagan, musiqiy qobiliyati bo'sh bo'lgan o'quvchilar kiradi.

Musiqqa darsi jarayonida bu o'quvchilar qo'yidagi tartibda o'tkaziladi: **birinchi** qatorga o'qituvchini ovozigacha tayanib kuylaydiganlar, **ikkinchi** qatorga musiqiy o'quvi bo'sh, yaxshi musiqiy qobiliyatga ega bo'lmagan o'quvchilar, **uchinchi** qatorga qobiliyatli, ovozi jarangdor bo'lgan bolalar o'tkaziladi. Bunda ikkinchi qatordagi o'quvchilar musiqqa ohanglarini atrofda eshitib ularning ovozariga ergashib, chiroyli, to'g'ri kuylashga harakat qiladilar.

Shu uslub bilan o'quvchilarni musiqiy o'quvini o'stirish mumkin. Ba'zi musiqiy o'quvi bo'sh bo'lgan bolalar bilan, darsdan keyin alohida, yakka tartibda shug'ullanib, topshiriqlar beriladi va ovozlari sozlanib, qo'shiqlar alohida o'rgatiladi. SHu tariqa, hamma o'quvchilarni musiqaga qiziqishi, qo'shiq kuylashi, musiqqa tinglash ishtiyoqi, qobiliyati, musiqiy o'quvi, bir hilda bo'lib, qo'shiq kuylash malakalari hosil bo'ladi.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Musiqqa o'qitishning qanday metodlari mavjud?
2. Xususiy metod nimani anglatadi va qanday turlari bor?
3. Musiqqa o'qitish metodlarining turlari va ularning vazifalari?
4. «Metodika» - so'zi nimani anglatadi va uning vazifalari nimadan iborat?

Tayanch tushunchalari:

1. «Metodika» - bilish, o'rganish usuli.
2. «Xususiy metodika» - bitta fanning uslubi.
3. «Amaliy metod» -ijodiy mehnat.

3-MA'RUZA

MAVZU: MUSIQA DARSINING UMUMDIDAKTIK PRINTSIPLARI

REJA:

1. Pedagogika fani asosida musiqa ta'limining o'qitish usullari.
2. Musiqa o'qitishning didaktik asoslari.
3. Sistematik, ilmiylik, davomiylik printsiplari.
4. Onglilik va aktivlik printsiplari.
5. Musiqa darslarida ko'rgazmalik printsiipi.
6. O'quv materiallarining bolalar bilim va malakalariga mosligi bularni mustaxkamlash printsiipi.

Ma'ruza matni

Musiqa madaniyati darslari pedagogikaning didaktik nazariyasi va printsiplari asosida tuziladi. Mazkur printsiplar o'qituvchi hamda o'quvchi tomonidan bajariladigan barcha ta'lim asoslari –dars mazmunini metodlari va darslarning tuzilishidagi asosiy talablar va uning yo'nalishlarini belgilab beradi. Musiqa madaniyati darslarining didaktik printsiplari besh turdan iborat:

1. Musiqa ta'limi va tarbiyasida sistemalilik, ilmiylik va davomiylik printsiipi.
2. Darsda o'quvchilarning onglilik va aktivlik printsiipi.
3. Musiqa madaniyati darslarida ko'rgazmalik printsiipi.
4. O'quv materiallarining bolalar bilim va malakalariga mosligi printsiipi.
5. Musiqa darslarida bilim va malakalarning mustahkamligi printsiipi.

Mazkur printsiplar asosan, o'quv materiallarini qo'llash, musiqa darsini mazmunini va rejasini tuzish jarayonida qo'llanadi. Yuqoridagi, qayd etilgan umumdidaktik printsiplar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, musiqa darsini davlat ta'lim standartiga muvofiq, milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda, uzluksizligini va uzviyligini asos qilib musiqa faoliyatini izchilligini ta'minlaydi.

1. **Musiqa ta'limi va tarbiyasida sistemalilik, ilmiylik va davomiylik printsiipi** har bir darsda o'zining tuzilishi va mazmuni bilan ilmiy asosida tashkil topishi lozim. Musiqa haqidagi bilimlar doirasi, musiqa ta'limi va tarbiyasining asosiy omilidir. Unda insoniyat yaratgan musiqaga oid qoidalar, xulosalar, umumlashgan musiqaviy tajribalar o'z aksini topgan. Ularni o'zlashtirish – musiqa amaliyoti yo'lida bilim va ko'nikmalar xosil qilish demakdir. Dars jarayonida o'quv materiallarini bolalarning bilim tajribasiga mosligi. Bolalar ovozining rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olish, nota qonuniyatlarini to'g'ri o'rgatish, bolalarning fikriy qobiliyatiga mos ravishda tahlil etish darsining ilmiylik printsiplarini tashkil etadi. Ilmiylikni, sistemaliksiz amalga oshirish qiyin. Darsning barcha o'quv faoliyatini hamda keyingi darslarning o'zaro mantiqiy bog'lanishi sistemalik asosini tashkil etadi. Kuylash va tinglash uchun asarlarni bilim va malaka darajasiga ko'tarib, soddadan murakkabga, noma'lumdan ma'lumga qarab o'zlashtirib borish printsiplari muayyan tartibga mos bo'lib, sistemalilik demakdir. Darsning har bir faoliyati o'z navbatida, har bir darsning

mantiqiy davomi bo'lib, pedagogik maqsadlarni tobora amalga oshirishi davomiylik printsipli demakdir.

2. Darsda o'quvchilarni onglilik va aktivligi printsipli.

Mazkur printsipl didaktikaning yetakchi printsiplaridandir. Chunki, bilimni o'zlashtirish o'quvchining aqliy faoliyatiga asos bo'lgan bilish jarayoniga bog'liqdir. Musiqa idroki kishining hayotiy tajribasini boyitadi, real voqyoalarni badiiy his etib, bilish, fikrlash qobiliyatini o'stiradi. Mazkur malaka va ko'nikmaning shakllanishi bola ongining uzoq rivojlanish jarayonini talab etadi. Buning uchun, bolaning o'quv materiallarni ongli ravishda bilib o'zlashtirishi, bilim jarayonini aktivligini vujudga keltiradi. Ma'lum musiqa asarini kuylab yoki tinglab o'zlashtirish va undan badiiy-estetik, zavqlanib, idrok etishda, bolaning eng avvalo, diqqat e'tiborini jalb eta bilish unda qiziqish uyg'ota bilish, onglilik va aktivlikni vujudga keltiradi. Musiqani ongli idrok etish va navbatida badiiy ohang va mantiqiy jihatdan xotirada turg'un saqlanishni talab etadi. Musiqa darslarida onglilik va aktivlik ayniqsa, vokal-xor malakalarini shakllantirilishi uchun zarurdir. Xor bo'lib qo'shiq kuylash, musiqa tinglash, musiqa savodi, faoliyatlarida ham, onglilik va aktivlik, musiqani nazariy va amaliy jihatlarini to'g'ri bilish va o'zlashtirishni osonlashtiradi.

3. Musiqa darsida ko'rgazmalilik printsipli.

Musiqa tarbiyasida musiqaning o'zi o'ziga ko'rgazmali vositadir. Chunki, u ko'z bilan emas, balki quloq bilan idrok etiladi. Musiqa tinglashda ham, asar tahlilida ham, ohang ko'rgazma sifatida ijro etib ko'rsatiladi. O'qituvchining o'zi, nutqi, ijrosi ham asosiy ko'rgazma bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, texnik vositalar, ko'rgazmali kartochkalar, grafik yozuvlar, rasmlar, nota yozuvlari ham, musiqa darsida ko'rgazma sifatida muhim rol o'ynaydi.

4. O'quv materiallarining bolalar bilim va malakalariga mosligi printsipli.

Mazkur printsipl, dasturdan tanlab olingan o'quv materiallari va mazkur metodik materiallar asosida dars mazmunini tuzish jarayonida qo'llaniladi. Bunda har bir sinfning umumiy bilim va malaka darajasi hisobiga olinishi shart. Dastur asosida har bir sinfning bilim va malakalari hisobiga olingan holda, musiqa darsining yarim yillik kalendar-mavzuli rejasi tuziladi. Kalendar-mavzuli ish reja bir yilda ikki marta, o'quvchilarning yosh hususiyati, musiqiy o'quvi, yangi qo'shiqlar, musiqa tinglash uchun asarlar, musiqa savodidagi o'quv materiallari, dars faoliyatlariga qarab tuziladi.

5. Musiqa darslarida bilim va malakalarining mustahkamligi.

Mazkur printsiplarini amalga oshirishining eng asosiy sharti, yuqorida bayon etilgan to'rtta printsipliga jiddiy amal qilishdan iboratdir.

Birinchidan bilim va malakalarning chuqurligi, mustahkamligi va hayotiyligini ta'minlash lozim, ya'ni mazkur asarni va uning ijro uslubini, madaniy hayotimiz uchun zarur ekanligi haqida bolalarda ishonch hosil qilishni lozim.

Ikkinchidan asarlarni tanlashda quyidagilarga amal qilish kerak:

- a) asarning bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyasini uchun mosligi.
- b) musiqa ta'limining hususiyati.

v)sinfdagi barcha bolalarni mazkur asarga qiziqтира olish va to'la o'zlashtirishga erishish.

Uchinchi darsda olinadigan bilimlar doirasi va malakalarini amaliyotda takrorlash va mustahkamlash. Masalan: Qo'shiqlarni jummalarga bo'lib o'rgatish va keyingi darslarda mustahkamlab takrorlash.

To'rtinchi darsda musiqa darslarida har bir yangi bilim elementi dars faoliyatida to'liq o'zlashtiriladi va keyingi darslarda keng qo'llanilib, doimiy bilimga aylantiriladi.

Xulosa, qilib aytganda, pedagogikaning umumdidaktik printsiplari, musiqa madaniyati darslarida katta ahamiyatga ega bo'lib, musiqani hayot bilan bog'lashda muhim ahamiyat kasb etadi.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Pedagogikani didaktik printsiplarining mohiyati nimadan iborat?
2. Umumdidaktik printsiplarining qanday turlari mavjud va ularning musiqa darslarida qo'llanilishi?
3. Musiqa darslarida sistemalilik, davomiylik printsiplaridan qanday foydalaniladi?
4. Ko'rgazmalilik, onglilik va aktivlik printsiplaridan musiqa darsida qanday foydalanish mumkin?
5. O'quv materiallarining bolalar bilim va malakalariga mosligi printsiipi deganda nimani tushunamiz?
6. Musiqa darslarida bilim va malakalarni mustahkamlash printsiipi qanday qo'llaniladi?

Tayanch tushunchalar:

1. **Ohangdoshlik** – bir necha tovushlarning bir yo'lga solib kuylanishi.
2. **Cholg'uchi** – musiqachi, sozanda cholg'u asboblarda ijro etuvchi.
3. **Printsiip** – tamoyil.
4. **Musiqa tarixi** – Musiqa sa'natining paydo bo'lishidan hozirgi zamonga qadar taraqqiyoti.
5. **Musiqa nazariyasi** – musiqa tahlili, ijrochiligini o'rgatuvchi fan.

6 – MA’RUZA

MAVZU: VOKAL-XOR MALAKALARI VA ULARNING AXAMIYATI

REJA:

1. Vokal – xor malakalari haqida ma’lumot
2. Vokal-xor malakalarining turlari
3. Musiqa darsida vokal-xor malakalarining roli
4. Ashulachilik apparatining tuzilishi va ovoz hosil qilish.

Ma’ruza matni

Xor bo’lib kuylash murakkab psixologik-fiziologik jarayon hisoblanadi. Musiqa madaniyati darslarida vokal-xor ishlari, o’quvchilarni ahloqiy-estetik tarbiyasi o’qitishning eng faol shaklidir. Xor bo’lib qo’shiq kuylash o’quvchilarning diqqat e’tiborini kuchaytiradi, xotirasi, nutqi rivojlaniradi, ovoz diapazoni kengayiradi, musiqiy o’quvi o’stiradi, mutatsiya davri yengil o’tadi, dunyoqarashi yildan-yilga shakllanib boradi. Vokal-xor malakalari musiqa darsida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, xor mashg’ulotlarida o’quvchilarning diqqat-e’tibori, ongliligi va aktivligi oshadi, musiqiy xotirasi yaxshi rivojlanadi va o’rgangan qo’shiqlarini ijro etganda, zavqlanish hissi paydo bo’ladi. Qo’shiq kuylaganda, ijodiy ijrochilik hamkorligi kuchayadi va do’stona jamoaga birlashadi.

Vokal-xor malakalari yordamida o’quvchilar, qo’shiqni so’z ma’nosi va musiqa ohangini chuqur idrok etadilar va asarni mazmuni orqali hayotni o’rganadilar. Yuqorida bayon etilgan natijalarga erishish uchun quyidagi vokal-xor malakalarini shakllantirib borish va xor bo’lib kuylaganda bunga qattiq rioya qilish shart. Chunki aynan vokal-xor malakalari vositasi bilangina yoqimli va ohangdosh, sof xor jarangdorligiga erishish mumkin.

Vokal-xor malakalari 6 (olti) turga bo’linadi:

1. Darsda qo’shiq kuylash holati
2. Ashulachilik nafasi
3. Ovoz hosil qilish
4. Sozlanish
5. Ansambl
6. Talaffuz.

1. **Qo’shiq kuylash holati**, deganda darsda o’quvchilarning o’tirishi va turish holati nazarda tutiladi. O’tirib yoki turib kuylaganda bosh, qo’l va oyoqlarni qanday tutish lozimligi haqida o’quvchilarga tushuntirish va doimo nazorat qilib, eslatib turishdan iboratdir. Mazkur malakaning qoidalari gavdani qiyshaytirmasdan to’g’ri turish, o’tirib kuylaganda parta suyanchig’iga suyanmasdan, yelkalarni yengil kerib, iyakni ortiqcha ko’tarmasdan, bo’yin va boshni to’g’ri ushlash, qo’llarni erkin pastga tushirish va kaftlarni tizzalar ustiga yengil qo’yib engashmasdan o’tirish va oyoqlarni yelka kengligida erkin kuylash kabi holatlardan iboratdir.

2. **Ashulachilik nafasi**. Ma’lumki kuylashdagi nafas bilan fiziologik nafas o’rtasida ma’lum darajada farq bor. Fiziologik nafas bola tug’ilgan kundan tabiiy holda hayotining oxirigacha amal qila boshlaydi va aniq bir ritmdan ma’lum bir vaqt oralig’ida sodir bo’ladi. Ashula aytishdagi nafas esa qo’shiq xarakteriga qarab, tez, qisqa vaqt oralig’ida sodir bo’ladi. Nafas olish va uni chiqarish qo’shiq

jumlasining cho'zimiga, sur'atiga va harakterining ifodalanishiga qarab cho'ziladi. Sun'iy nafasdan aktyorlar, suhandonlar va qo'shiqchilar foydalanadilar. SHuningdek, sun'iy ya'ni ehtiyojga qarab olinadigan nafas, ashulachilik nafasi deyiladi.

Ashulachilik nafasining quyidagi turlari mavjud: ko'krak nafasi; diaffragma nafasi; qorin nafasi.

Kichik bolalarning ko'krak nafasi hali tor, qisqa ekanligi sababli, ular nafasni ko'krak bilan oladilar, shu bois ashula aytganlarida yelkalarini ko'tarib, shoshilib va qo'shiq jumlasini, so'zini bo'lib nafas olishlari tabiiydir. SHuning uchun bolalarning yelkalarni ko'tarmasdan, osoyishta, vazmin nafas olishi va uni qo'shiq jumlasining oxiriga qadar bir maromda yetkazish, ayniqsa so'zni bo'lib nafas olmaslikni o'rgatib borishi lozim. Nafas olish malakasini ustida ishlash jarayonida bolalar diqqatini ovozlarning kuychan, ravon, yoqimli jaranglashiga jalb etiladi. Buning uchun gulni hidlagandek osoyishta va shovqinsiz nafas olishga o'rgatiladi. Ana shu malakani amalga oshirishda darsliklarda, qo'llanmalarda tavsiya etilgan vokal-xor mashqlarini kuylash, bolalar xorlarida ijro etilgan qo'shiqlarni magnit tasmalari orqali tinglash kabi amaliy mashg'ulotlarda shakllantirib boriladi.

Bolalar mashq va qo'shiqlarni kuylaganda o'qituvchining qo'l ishoralarga qarab nafas olishga va uni tejab, rasamati bilan jumla oxirigacha yetkazishga odatlanib borishadi. Ayniqsa, dirijyorlik holatlari «diqqat», «auf», «ijroni boshlash», «ijroni tugatish»larga rioya etib kuylashga o'rgatish nafasini rejaga solish uchun muhimdir. Bolalar nafasining hajmi imkoniyatlarini hisobga olgan holda mashq va qo'shiqlarda nafas olish joylari oldindan belgilab qo'yiladi va ularni o'rgatish jarayonida amalga oshiradi.

Ovoz hosil qilish.

Ovozni vujudga kelishi murakkab psixologik, fiziologik jarayondir. U ovoz apparati (kekirdak, hiqildoq) va uning ichidagi konussimon ikkita ovoz pardasining nafas (o'pka, traxeyalar, ko'krak qismi) va eshituv apparatlarining birgalikdagi amaliyotida hosil bo'ladi. Tomoqda hosil bo'lgan tovush kuchsiz va xishillab, sadolanib chiqadi, uning nutq apparati ayniqsa burun bo'shlig'i orqali tebranishi kuchayadi va o'ziga xos tembr va jarangdorlik xususiyatiga ega bo'ladi. To'rt organ – nafas, ovoz, nutq va eshituv apparatining o'zaro faoliyatidagi musiqiy oxangga qo'yiladigan ovoz-ashulachilik ovozi deb ataladi.

I-sinfda o'quvchilarning ovozni zo'riqtirmasdan kuylatish uchun ashula aytishi primar (so_{b_1} - lya_1) bo'ladi, ishchi diapazoni (mi_1 - si_1). Umumiy diapazon (re_1 - do_2) bo'lib, bunga me'yorida amal qilish lozim.

Bolalar bosh rezanatoriga asoslangan fal'tsetga yaqin ovozda kuylaydilar.

Bolalarni kuylatganda faqat yumshoq attaka bilan boshlash lozim, hech qachon qo'shiqni qattiq attaka bilan boshlamaslik kerak. Buni o'qituvchi nazorat qilib borishi shart.

Sozlanish.

Soz har bir bolaning berilgan musiqa tovushini aniq idrok etib, o'z ovozinu unga moslab kuylashi, saqlanishi degan ma'noni anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, sozlanish – ma'lum balandlikdagi tovushni aniq intonatsiya kuylash demakdir. Bu muhim malaka bo'lib hisoblanadi, chunki boshlang'ich sinfdagi vokal-xor ishlarining asosiy maqsadlaridan biri sof unison (sof bir ovozda kuylashga) erishishdan iboratdir. SHuning uchun birinchi darsdan boshlab bolalarda sozlanish malakalarini rivojlantirish ustida sistemali ish boriladi. Ayniqsa, musiqa o'quvi sust rivojlanayotgan bolalarga e'tibor kuchaytiriladi. Ularni o'qituvchi ovoziga cholg'u asboblardan soz uchun berilayotgan tovushga va iqtidorli bolalar ovoziga qo'shilishga va tovush balandligi bilan barobarlashishga, ya'ni tenglashishga da'vat etiladi va intonatsion sof sozga erishiladi va bir hil balandlikda kuylanadigan mashqlar orqali amalga oshiriladi.

Ansambl

Аnsamblъ – frantsuzcha so'z bo'lib, birgalikda degan ma'noni anglatadi. U musiqa, balet, arxitektura san'atlarining qonuniyatlaridan biridir. Musiqada bir necha ijrochilarning birgalikdagi ijrosi ansamblъ deyiladi. Masalan: o'zbek xalq cholg'u asboblari ansambli, raqs ansambli, vokal ansambli va boshqalar. Xorda esa barcha xonandalarning soz birligi, ijro tempi, ritm-usul va dinamik uyg'unligi vokal-xor ansambli deyiladi. **Аnsambl xususiy va umumiy turlarga bo'linadi.** Xordagi barcha ijrochilarning bir ovozga sozlanib, hamma bir kuyda ansamblъ bo'lib, ikki yoki uch ovozda kuylashi **umumiy** ansamblъ deyiladi. Har bir ovozni alohida-alohida sozi va ansambli **xususiy** ansamblъ deyiladi. Soz va ansamblni uyg'unligi uzoq ish jarayonini talab etadi va shundagina oldimizga asosiy maqsad qo'yilgan sof unisonga erishish mumkin.

Talaffuz

Kuylashdagi talaffuz nutq talaffuzidan farq qiladi. Kuylashdagi talaffuz artikulyatsiya organlari (lab, til, jag') ning faol hamjihatligi, vositasida amalga oshiriladi. Bolalar nutqida zaiflik, noaniqlik, ovoz apparatini siqib gapirish natijasida xorda baqirib kuylash nuqsonlari uchraydi. Bunday bolalarga e'tiborni kuchaytirish va ular bilan uzoq vaqt yakka tarzda olib borish, shoshmasdan erkin gapirish va kuylashga undash lozim. Nafasni to'g'ri olib, jumlani oxirigacha yetkazishda, unli tovushlarni cho'zib, undosh tovushlarni burro, dona-dona qilib kuylashga o'rgatib borish talab etiladi. Bunda og'iz shaklini, tilni harakatlariga, o'zgarishiga katta ahamiyat berish kerak. Eng muhimi, bolalarni mashq va qo'shiqlar matnini vokal uslublariga muvofiq, talaffuz etishga o'rgatib borish lozim.

TEKSHIRISH SAVOLLARI

1. Musiqa darslarida vokal-xor malaklari qanday ahamiyatga ega?
2. Vokal-xor malakalarini qanday turlari mavjud?
3. Ashulachilik apparatini tuzilishi va bolalar ovozinu qanday ehtiyot qilish kerak?

Tayanch tushunchalar:

Vokal – yakka ovozda kuylash

Malaka – odat, ko'nikma.

7 – MA'RUZA

Mavzu: Musiqa idroki va tinglash madaniyati, shakllantirish texnologiya va uslublari (4soat)

- Reja:** 1. Musiqa tinglashning maqsad va vazifalari.
2. O'quvchilarga tinglanadigan asarlarni tanishtirish.
3. Repertuar tanlash.

Musiqa asarlarini o'rganish va tinglash jarayonida bolalar bir qancha asarlarni eslab qolishlari, shu asarlar haqida to'g'ri tushuncha xosil qilishlari, hatto ularni yaxshi ko'rishlari bilan birga, musiqaning ta'sirchanlik vasitaliri haqida ma'lumot olishlari zarur. Bu ish jarayonida musiqa savodi musiqa tinglash bilan chambarchas bog'lab olib boriladi. Musiqa savodida olingan bilim musiqa asarlarini o'rganishda amaliy tadbiriq qilinadi. Bolalar musiqa tinglashga asta-sekin odatlanibgina qolmay, balki musiqa haqida gapirib berishga ham o'rgana borishadi. Shubhasizki, bu narsa birdaniga sodir bo'lib qolmaydi. Musiqa o'qituvchisining tinglangan asarlar xususidagi tushintirishlari, uning o'sha asarlarda turli vositalar va musiqaviy ta'sirchanlik element (unsur) laridan foydalanish haqida hikoya qilib berishi tufayli bolalar musiqa tinglash jarayonida musiqaqa mustaqil suratda tahliliy munosabatda bo'lishga tayyorlana boradilar.

Boshlang'ich sinflarda tinglab o'tilgan asarlar haqida o'qituvchining savollari va o'quvchilarning javoblari shaklida suhbat olib boriladi. O'quvchilarning ma'lum bir asar haqidagi tasavvurlarining barqarorligi va to'liqligi savollarning nechog'lik puxta o'ylanib, mantiqiy va ma'nodor qilib ifodalanishiga bog'liq bo'ladi. O'quvchilar asosan asarning o'ziga xos xususiyatiga, uning tempi va dinamikasiga taalluqli savollarga javob qaytara bilishlari, marshni, raqs kuyini, xalq qo'shiqlarini ajrata bilishlari kerak. Shuningdek, ikki va uch qisimli asarlarni aniqlay olishlari zarur.

Bir o'quv yili mobaynida o'quvchilar 10-12 atrofida musiqa asarlari bilan tanishishlari kerak. Har bir narsa 5- 7 daqiqa atrofida musiqa tinglash o'tkaziladi. Sinflarda yuqorilab borgan sari musiqa tinglashni 8-12 daqiqagacha ko'tarish mumkin. Bu dastur bo'yicha biror chorakni chuqurroq o'rganish maqsadida tavsiya qilinadi. Bunday darslar chorak so'nggida o'tkaziladigan bo'lsa, ular topishmoq shaklidagi nazorat darslari bo'lishi mumkin. Bunda o'qituvchi shunga qadar tinglangan barcha musiqa asarlarini chalib, qayta eshittiradi. Kichik asarlarni to'liq, katta asarlardan lavhalar chaladi. O'quvchilar esa asarning nomi, mualiflari, qaysi janrga taalluqli ekanligi haqida, asarning musiqiy tuzilishi, kompozitor asarda qanday ifoda vositalaridan foydalangani haqida bilganicha gapirib beradi. Beshinchi sinfdan dasturga xor, orkestr, simfoniya, libretto, uvertyura, musiqali drama va komediyadan parchalar, operalardan ariyalar, duetlar, raqs kuylari, maqomlar, klassik asarlar, folk'lor kuy va qo'shiqlar, chet el kopmpozitorlarining asarlari yettinchi sinfga qadar kiritilganki, bu asarlarini ijro etish ko'p vaqt talab etadi. Shuning uchun ba'zan butun bir darsni musiqa tinglashga ajratish mumkin.

Dars davomida o`quvchilarni doimo musiqani idrok qilishga o`rgatish kerak. Avvalo, maktab o`quvchisi musiqa asarini yaxlit musiqali obraz deb anglashi muhimdir. Malumki, musiqaning mazmuni insonning his- tuyg`ulari, kayfiyati, fikrlaridan iborat.

TEKSHIRISH SAVOLLARI

1. Boshlang`ich sinflarda tinglash nimalar asosida olib boriladi?
2. Bir o`quv yili mobaynida o`quvchilar nechta musiqa asarlari bilan tanishishlari kerak.?
3. Musiqa tinglash nimalarni aniqlay olishga o`rgatadi?

Tayanch tushunchalar:

Ansambli – frantsuzcha so`z bo`lib, birgalikda degan ma`noni anglatadi. U musiqa, balet, arxitektura san`atlarining qonuniyatlaridan biridir.

Qo`shiq kuylash holati- darsda o`quvchilarning o`tirishi va turish holati nazarda tutiladi. O`tirib yoki turib kuylaganda bosh, qo`l va oyoqlarni qanday tutish lozimligi haqida o`quvchilarga tushuntirish va doimo nazorat qilib, eslatib turishdir.

9 –MA’RUZA

MAVZU: BIRINCHI SINFDI MUSIQA O’QITISHNING MAZMUNI VA METODIKASI

REJA:

1. Birinchi sinf o’quvchilarining psixologik-fiziologik xususiyatlari.
2. Birinchi sinfdi musiqa o’qitishning maqsadi va vazifalari.
3. Birinchi sinfdi musiqa o’qitishning ish mazmuni yil, chorak mavzulari.
4. Birinchi sinfdi bolalar cholg’u asboblariga jo’r bo’lish.
5. Birinchi sinfdi musiqali ritmik xarakatlarni bajarish.

Ma’ruza matni

Boshlang’ich sinf o’quvchilarini xar tomonlama yetuk qilib tarbiyalashda maktabda o’qitiladigan barcha fanlar qatori musiqa madaniyati darslarining ahamiyati katta. Musiqa inson xis-tuyg’ularini orzu-istaklarini o’ziga xos badiy tilda ifoda etadi va hissiyotlarni faol ta’sir ko’rsatadi. Kichik yoshdagi o’quvchilar musiqa san’ati bilan bolalar bog’chalarida oilada, radio va televideniedan beriladigan ko’rsatuvlar orqali tanish bo’ladilar. Musiqa madaniyati darslarida quvnoq kuy va qo’shiqlarni tinglash, kuylash, raqs elementlarini bajarish, chapak chalish hamda bolalar cholg’u asboblarida jo’r bo’lish musiqaga ishtiyoqlarini yanada tez oshirib boradi. CHunki bu yoshdagi bolalarda hali diqqat – e’tibor uncha to’liq bo’lmaydi, ular ko’proq serharakat va o’yinga moyil bo’ladilar.

SHuningdek birinchi sinf o’quvchilari psixologik – fiziologik xarakterga ko’ra, ma’lum darajada xotirasi, nutqi diqqati – e’tibori, ovoz apparatlari to’liq rivojlanmagan, ovoz pardalari nozik kuchsiz bo’ladi. SHunga ko’ra bolalarni musiqaga tobora qiziqtirishda, butun dars davomida ularni kayfiyatini saqlashda, o’qituvchi ochiq samimiy, shirin muomalasi va yoqimli xatti – xarakatlari bilan erishishi lozim. Birinchi darsdan boshlab o’quvchilarni musiqaga qiziqtirish yo’li bilan, ularni musiqaviy o’quvlari, qobiliyatlarini kuylash hamda ovoz sifatlarini sinchiklab o’rganib olishi va yuqoridagi sifatlariga ko’ra, ularni uch differetsional guruhga bo’lish lozim.

I – guruhga – iqtidorli musiqiy o’quvi yaxshi rivojlangan bolalar;

II – guruhga – musiqani aniq eshita oladigan, ammo sozga o’qituvchi ovozigacha tayangan, holda tushadigan bolalar;

III guruhga – sozga umuman tusha olmaydigan bolalar kiritiladi.

Bundan musiqa madaniyati darslarida o’qituvchi o’quvchilarni quydagicha utkazish lozim.

Birinchi guruh bolalarni orqa qatorga, Ikkinchi guruh bolalarni oldingi qatorga, uchinchi guruh bolalarni esa o’rta qatorga o’tkazish tavsiya etiladi. Natijada dars davomida musiqiy qobiliyati sust rivojlangan bolalarning musiqiy o’quvi o’sadi va shakllanadi. Darsda o’quvchilarni qiziqishini o’stirish uchun, ularni har bir yutug’i uchun rag’batlantirish hamda, ilg’or bolalar bilan teng darajada musiqiy faolligini ko’rsata olishga ishonch hosil qildirish lozim. Musiqiy o’quvi sust bo’lgan o’quvchilar bilan darsdan keyin yakka tartibda ishlash ham tavsiya etiladi. Musiqa darsdagi faoliyat turlari tez-tez almashib turishi,

o'quvchilari zerikmaslik, toliqmaslikni shu bilan birga musiqa darsiga qiziqishni oshiradi.

Birinchi sinfda musiqa o'qitishni asosiy maqsadi o'quvchilarda musiqaga qiziqish uyg'otish va musiqiy taassurotni tarkib toptirish, musiqani san'at sifatida ongli idrok etish. Natijada bolalarda musiqa haqida mushohada qilishning boshlang'ich asoslari vujudga keladi. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

1. O'quvchilarni musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish.
2. Musiqani (tinglash) idrok etish malakasini o'stirish.
3. Kuylash malakalarni o'stirish.
4. Musiqiy badiy-g'oyaviy mazmuni vositasida axloqiy estetik tarbiyalash.

Ma'lumki, musiqa – hayot va davr aksidir. SHuning uchun ham boshlang'ich sinflarda musiqa darslarini dasturining bosh mavzusi «Musiqa va hayot»dir. SHuning uchun ham boshlang'ich sinfda musiqa madaniyati darslari, bolalarning hayotiy tajribalariga tayangan holda, olib borish, badiy ta'lim beruvchi vosita sifatida muhim ahamiyatga ega. Zeroki, dasturda kuylash va tinglash uchun tavsiya etiladigan qo'shiqlar va musiqiy asarlar, baxtli bolalaik, insonparvarlik, Vatanga muhabbat, tabiatga muhabbat haqida asarlardan iboratdir. Musiqa ijodkorlari – «kompozitor» – «ijrochi» – «tinglovchi» haqida umumiy tushunchalar bilan tanishadilar.

Birinchi sinfda bolalar musiqasining xarakteri obrazlari orqali olgan bilimlari nisbiy bo'lib, keyingi sinflarda aniq (absolyut) tushunchalarga aylanadi. SHuningdek, birinchi sinfda o'quv yili boshida ilk bor olingan bilimlar notagacha bo'lgan davr deb ataladi.

Musiqiy faoliyatlarning birinchi turlariga doir vazifalar, ish mazmunini tashkil etadi. Mazkur faoliyatlar ashula aytish, musiqa tinglash, musiqa savodi, raqs elementlarini bajarish musiqali o'yinlar, qadam tashlash musiqa madaniyatini tarkib toptirishda muhim rol o'ynaydi. Birinchi sinfda xor bo'lib qo'shiq kuylash – jamoa faoliyati sifatida o'quvchilarni bevosita ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Qo'shiq kuylash murakkab psixologik va fiziologik jarayondir. Bundan bosh miyadagi nerv xujayralari faol qatnashadi, o'quvchilarda ijobiy his-tuyg'ularini faolligini ta'minlaydi, ko'krak qismi tovush hosil qiluvchi a'zolari artikulyatsiya va nafas organlarini faollashtiradi hamda o'quvchilarning samarali ishlashga sharoit yaratadi.

Boshlang'ich sinflarda qo'shiq o'rgatish uchun avval shu qo'shiq tinglanadi so'ng **qo'shiq o'rgatish metodi** asosida o'rgatiladi:

1. Qo'shiq haqida o'qituvchining qisqacha kirish so'zi (qo'shiq mualliflari haqida, asarning tarixiy yoki tarbiyaviy ahamiyati xaqida, qisqa hikoya qilish, shu asarga doir qiziqarli hayotiy suhbat o'tkazish va rasm ko'rsatish).
2. Qo'shiqni o'qituvchi tomonidan to'liq ijro etib berilishi.
3. Qo'shiqni musiqiy xarakteri, uning ifoda vositalari, shakli, janrini o'quvchilar bilan birgalikda aniqlash.
4. Qo'shiqni musiqiy jummalarga bo'lib o'rgatish.
5. Qo'shiqni ijro sifatлари ustida ishlash (nafas, sof intonatsiya, talaffuz, dinamik belgilar asosida ifodali kuylash).

6. Taassurotlari yuzasidan qisqacha suhbat o'tkazish (savol - javob) ko'rgazmali materiallar asosida.

Bunga misol qilib, darslikdagi quyidagi asarlarni aytishimiz mumkin: «Buvijonim» D.Omonullaeva musiqasi, N.Ro'zimuxammedov she'ri, «Baxtiy erkatoiy» T.Toshmatov musiqasi, T.Ilhomov she'ri, «Diloromning qo'shig'i» D.Omonullaeva musiqasi, H.Muxammad she'ri.

Birinchi sinfdan boshlab o'quvchilarni ovoz diapazonini aniqlash va kengaytirishga alohida e'tibor berish lozim. Birinchi sinfdan o'quvchilarni ovoz diapazoni ($DO_1 - LYA_1$), keyinchalik esa, ularni ovoz diapazoni ke'g'ayib o'quv yili oxirlarila ($DO_1 - DO_2$)gacha ham bo'lishi mumkin. Qo'shiqlarni o'quvchilarga musiqiy qobiliyatlari, musiqiy o'quvi, xotirasiga, talaffuziga ahamiyat beriladi.

Qo'shiqlarning differtsional guruhlariga bo'lib o'rgatish dars samaradorligini oshiradi. Musiqiy o'quv bo'sh bo'lgan o'quvchilarni qiziqish va musiqiy qobiliyatini yanada o'stirish uchun o'qituvchilarni uch guruhga bo'lib o'tkazish lozim.

Musiqiy o'quv bo'sh bo'lgan bolalar har tomonidan jarangdor ovozlarni eshitib, ularga taqlid qilib chiroyli, sof intonatsiyada kuylashga harakat qiladilar. Bu yoshdagi o'quvchilarni ovozi o'zlariga xos juda mayin va yoqimli tembrga ega bo'ladi. O'tirib va turib kuylaganda gavdani to'g'ri tutish, nafasini so'z o'rtasida olmaslik uchun rejaga solish, unli va undosh tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, sof intonatsiya ustida muntazam ish olib borish lozim. Bolalar ovozinii parvarish qilish tavsiya etiladi. Ovoz sozlashni primar tovushlardan (mi_1, fa_1, sol_1) boshlab, yelkani ko'tarmasdan nafas olishga ahamiyat berish, qo'shiq kuylash samaradorligini oshiradi.

Musiqqa tinglash – darsning boshidan oxirigacha amalga oshiriladigan faoliyat turidir. Agar bolalar sinfga musiqqa sadolari ostida kirsalar, demak ular musiqani idrok etib kiradilar. Qo'shiq aytсалar, uni avval eshitib idrok etib, so'ng o'rganib kuylaydilar. Raqsga tushganda ham musiqani tinglab uning badiiy ifodasini raqs harakatlari bilan tasvirlaydilar. Musiqqa tinglashga doir asarlar shakl va janr jihatidan xilma-xil bo'lmog'i lozim. Aynan musiqqa tinglash vositasida bolalar turli o'zbek xalq cholg'u sozlari, o'zbek xalq musiqasidan namunalar («CHertmak», «Dutor bayoti», «Alla», «Dilhiroj») kabi asarlar bilan bolalar kompozitorlari va bastakorlar hayoti va ijodi, milliy musiqamiz an'analari kuy va qo'shiqlar bilan tanishadilar.

Dars mazmuni bilan bog'liq bo'lgan ko'rgazmali qurollar, musiqqa obrazlarini ifodalovchi badiiy suratlar, plakatlar texnika vositalari, didaktik o'yinlardan foydalanish lozim.

Musiqiy o'quv bo'sh bo'lgan bolalar xar tomondan jarangdor ovozlarni eshitib ularga taqlid qilib, chiroyli, sof intonatsiyada kuylashga harakat qiladilar. Bu yoshdagi o'quvchilarni ovozi o'zlariga xos juda mayin va yoqimli tembrga ega bo'ladi. O'tirib va turib kuylaganda gavdani to'g'ri tutish, nafasni so'z o'rtasida olmaslik uchun rejaga solish, unli va undosh tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, sof intonatsiya ustida muntazam ish olib borish lozim. Bolalar ovozinii parvarish qilish tavsiya etiladi. Ovoz sozlashni primar tovushlardan (mi_1, fa_1, sol_1) boshlab,

yelkani ko'tarmasdan nafas olishga ahamiyat berish, qo'shiq kuylash samaradorligini oshiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z diqqat-e'tiborini uzoq vaqt bir narsaga qaratib turolmaydilar, juda tez charchab qoladilar. SHuning uchun ham musiqa madaniyati darslarida musiqiy ijroga ahamiyat berib borish, chapak chalish, qadam tashlash kabi xilma-xil xarakatlardan foydalanish zarur.

Ayniqsa bolalar musiqiy cholg'u asboblari (doira, bubencha, shiqildoq, marakassa, uch burchak, rumba, barabancha)da jo'r bo'lish va ritmik raqs xarakatlarini bajarish, bolalarni faollashtiradi va dars qiziqarli, mazmunli o'tadi.

Kuylar oxangni o'quvchilarning xotirasida chuqur o'rnashib qolishi uchun, ular bilan kuylab ko'rish tavsiya etiladi. SHuni esdan chiqarmaslik kerak, musiqiy asarlarni yaxshi esda qolishi uchun kamida 2-3 marta eshittirish har gal kuyning yangi qirralari bilan tanishtirib boriladi, musiqa tinglashni esa sodda so'zli asarlardan boshlab asta-sekin murakkablashtirib borish lozim. Darsning xar beshta faoliyati bir-biri bilan uzviy bog'liq xolda darsning mazmunini bir-butun bo'lishini ta'minlash lozim. Darsning chorak yil mavzulari bir-biri bilan izchil bog'lanib bir-birini to'ldirish kerak

Birinchi sinfda yil mavzusi:

«Biz musiqani sevamiz»

I-chorak: Biz yoqtirgan kuy va qo'shiqlar.

II-chorak: Musiqali o'yinlar, raqs va qo'shiqlar.

III-chorak: Xushnavo cholg'ularimiz.

VI-chorak: Xushnavo cholg'ularimiz.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Birinchi sinf o'quvchilari qanday psixologik - fiziologik xarakterga ega bo'ladilar?
2. Birinchi sinfda musiqa o'qitishining maqsad va vazifalari?
3. Birinchi sinfda qo'shiq o'rgatish metodlari?
4. Birinchi sinfda musiqa tinglashning o'ziga xos xususiyatlari?
5. Birinchi sinfda yil chorak mavzularini aytib bering?

Tayanch tushunchalari:

«Diapazon» - ashulachilar ovozi kengligi.

«Ton» - aniq balandlikka ega bo'lgan tovush.

10 – MA'RUZA

MAVZU: IKKKINCHI SINFDADA MUSIQA O'QITISHNING MAZMUNI VA METODIKASI

REJA:

1. Ikkinchi sinf o'quvchilarining psixologik-fiziologik xususiyatlari.
2. Ikkinchi sinfda musiqa o'qitishning mazmuni va metodikasi.
3. Ikkinchi sinfda vokal-xor ishlarini mohiyati.
4. Ikkinchi sinfda musiqa savodi va uning ahamiyati.

Ma'ruza matni

Ikkinchi sinf o'quvchilarining psixologik – fiziologik xarakterga ko'ra, 1-sinf o'quvchilariga o'xshash bo'ladi. Ularning diqqat e'tibori hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Bu yoshdagi o'quvchilar diqqati bir narsadan boshqa bir narsaga tez-tez almashib turadi. Chunki, ular o'yin bilan narsalarga ko'proq moyildirlar. SHu nuqtai nazardan musiqa madaniyati darslarida dars faoliyatlarini tez-tez almashtirib turish ularni musiqa qiziqtirib turish dars unumining garovi hisoblanadi.

Ovoz apparatlarini nozikligi, mo'rtligi, ovoz pardalarining to'la shakllanganligi sababli ovozlari fal'tet tizimida yangraydi. O'z diapazoni (DO₁ – RE₂)gacha bo'ladi. Birinchi sinfda olingan bilim va malakalari ikkinchi sinfda chuqurlashib, takomillashib konkretlashadi. Masalan: birinchi sinfda o'quvchilar marsh musiqalarini jadal shaxdam tantanavor xarakterini musiqa ohangiga mos qadam tashlash bilan ajralsalar, ikkinchi sinfda esa bu musiqalarni janr ekanligi, ularni turlari (sport, bayram, xarbiy) xaqida konkret bilimga ega bo'ladilar. SHu tarzda qo'shiq va raqs janri ham o'rganiladi. Ikkinchi sinfda vokal – xor ishlari, birinchi sinfda olingan bilim va malakalarini mustahkamlash va qo'shiq kuylashdagi nuqsonlarni tuzatib borishdan iboratdir. Birinchi sinfda xor bo'lib ashula aytishga doir bo'lgan bilimlarni, ikkinchi sinfda yanada shakllantirish lozim. Fiziologik o'sish munosabati bilan ovoz kuchi, diapazoni, tembri o'zgarib boradi, ma'lum tizim asosida avaylab tarbiyalash ikki ovozlikda kuylash uslubini shakllantiradi.

Ikki ovozlikni xosil etishda bolalarni mayin ovozda kuylashi lozim, aks xolda ikkinchi ovoz eshitilmay qoladi. O'qituvchi darsda bolalarga qo'shiq o'rgatishda bolalar ovozini o'ziga xos xususiyatlarini puxta bilishi lozim. O'quvchilarni mutassil qo'l xarakatlariga o'rgatib borishi «Diqqat», «Auf», «Ijroni boshlash», «Ijroni tugatish» kabi dirijyorlik ishoralariga amal qilgan holda o'quvchilarni kuylashga tayyorlash lozim.

Ikkinchi sinfda ham o'quvchilar sevgan kuy va qo'shiqlar doirasini kengaytirish lozim. O'quvchilarni hayotiy tajribalariga, birinchi sinfda olgan bilimlariga tayanib, musiqa asarlari tanlash lozim. Ularni milliy musiqamizni idrok etish, mumtoz musiqa namunalari bilan o'zbek xalq musiqasi namunalari, o'zbek xalq cholg'u sozlari bilan musiqa tinglash va qo'shiq kuylash orqali tanishtirib borish lozim. Bu o'quvchilarimizni o'z tarixini bilishga, fanlar aro aloqa, o'z Vatanini sevishtirishga, milliy qadriyatlar, urf-odatlar bilan yaqindan tanishishga yordam beradi.

Ikkinchi sinfda vokal-xor ishlariga e'tibor kuchayadi, o'quvchilar ovoziga va cholg'u tayanib jo'r bo'lib, musiqali ritmik xarakatlar bajaradilar.

Bunga «Paxtaoy» F.Nazarov, T.Ilxom she'ri, «Kichkintoyimiz - gijingtoymiz» P.Mo'min she'ri, K.Kenjaev musiqasi, «YAngi yilim – yaxshi yilim» P.Mo'min she'ri, D.Zokirov musiqasi «/ildiragim» Sh.Yormatov musiqasi, T.Baxromov she'ri kabi qo'shiqlar, «Chamanda gul» O'zbek xalq kuylari misol bo'la oladi.

Musiqa idrokining asosiy vositasi musiqqa nutqidir. Musiqqa ifoda vositalari: kuy, lad, ritm, registr, temr, tembr, dinamik belgilar kabilar musiqqa savodiga kiradi. Ularni xis etmasdan turib musiqqa asarlarini san'at sifatida badiiy va g'oyaviy jihatdan ongli ravishda to'liq idrok etish qiyin.

O'quvchilar shuningdek o'lchov, takt, takt chizig'i, notalarni joylanishi, pauzalar, kuchli va kuchsiz hissalar, janrlar haqida bilimlarga ega bo'lishlari, kuy-qo'shiqlarni ongli ravishda o'zlashtirishga musiqiy savodidan quyidagi bilim va malakalar shakllanib, amalda bajarilishi lozim:

1. kuylarni ritmik sxemalarini bo'g'inli so'zlar bilan kuylash(lya, du, da, mo, mi)
2. kuchli va kuchsiz hissalarini aniqlash va ularni his etib kuylash
3. chapak va cholg'u asboblarida chalib kuyga ritmik jo'r bo'lish
4. marsh va raqs xarakterini harakatlarda ifodalash
5. lad haqida bilimlarni mustahkamlash mumkin.

Musiqa tinglash, musiqqa madaniyati darslarida yetakchi faoliyat hisoblanadi. Zero, darsda qo'llanadigan barcha musiqqa materiallari, asosan, musiqqa tinglash orqali amalga oshiriladi,

Ikkinchi sinfda bu bilimlar chuqurlashib takomillashadi. Musiqadan ozuqa olish uchun o'quvchilar musiqiy obrazlarni anglashlari, his etishlari va taasavvur etishlari lozim. SHunday ekan, o'qituvchi ikkinchi sinfda o'quvchilarni musiqqa tinglash jarayonida ishonchli dalillar: ko'rgazmali qurollar, texnika vositalari, test kartochkalari, didaktik o'yinlar, noan'anaviy darslar yordamida o'tishni talab etiladi. Musiqaning tabiati, undagi kayfiyat, obraz xarakterini ifodalashda lad hissini o'stirishni ahamiyati katta. Bunga: «Alla», «YAllama-yorim», «O'zbek xalq kuyi», «Andijon polkasi», «Gulxan» D.Zokirov qayta ishlagan, «Bahor val'si» M.Mirzaev musiqasi misol bo'la oladi. Har bir darsda asar xakteri, mazmuni va ifoda vositalarini aniqlashda ko'proq bolalarga mustaqil fikr yuritish uchun imkoniyat berish lozim. SHu tarzda tinglanadigan va kuylanadigan qo'shiqlar dars davomida oddiy tahlil etilib o'rgatiladi. O'rgatiladigan kuy va qo'shiqlar unutilmaslik uchun, uyga vazifa berib, rasmlar solib kelish, ko'rgazmali qurollar tayyorlash orqali mustahkamlash kerak. Musiqqa madaniyati darslari beshta faoliyat asosida olib boriladi. Dars mavzulari bir-biri bilan uzviylik, ilmiylik, sistemaliylik tamoyillari yordamida bog'lanadi.

Ikkinchi sinfda yil mavzusi:

«Musiqqa nimani ifodalaydi va tasvirlaydi».

I-chorak: «YAkkanavozlik, jo'rnavzlik, jo'rsozlik»

II-chorak: «YAkkanavozlik va yakkaxonlik cholg'u va xonandalar dasturi»

III-chorak: «Kuy nima?» Kuyda nima ifodalaydi?

IV-chorak: «Musiqani ifoda vositalari»

O'qituvchi dars rejasini ushbu mavzular asosida tuzib, ularni bir-biri bilan uzviy bog'lab olib borish zarur.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Ikkinchi sinf o'quvchilari qanday psixologik va fiziologik xarakterga ega bo'ladilar?
2. Ikkinchi sinfda musiqa o'qitishning maqsad va vazifalari nimalardan iborat?
3. Ikkinchi sinfda qo'shiq o'rgatishni o'ziga xos hususiyatlarini aytib bering?
4. Ikkinchi sinfda yil chorak mavzularini izohlab bering?

Tayanch tushunchalar:

Musiqa nazariyasi – musiqa taxlili, ijrochiligini o'rgatuvchi fan.

Musiqa tarixi – Musiqa san'atining paydo bo'lishidan hozirgi zamonga qadar taraqqiyoti.

Vokal-xor mashg'uloti – yakka holda ansabl va xor bilan jamoa bo'lib ashula aytish.

11-MA'RUZA

MAVZU: UCHINCHI SINFDA MUSIQA O'QITISHNING MAZMUNI VA METODIKASI

REJA:

1. Uchinchi sinfdan musiqa o'qitishning mazmuni va maqsadi.
2. Uchinchi sinf o'quvchilarining psixologik-fiziologik xususiyatlari.
3. Musiqa darslarida ko'rgazmali qurollar tayyorlash va uning metodik ahamiyati.
4. Uchinchi sinfdan yil chorak dars mavzulari va ularni o'quvchilar yoshi va qiziqishiga mosligi.

Ma'ruza matni

Uchinchi sinf o'quvchilari o'zlarining psixologik-fiziologik xarakteriga ko'ra 1-2-sinflardan ancha farq qiladi. Ularning diqqat e'tibori turg'un, xotirasi kuchli, ovoz apparatlari shakllangan, nutqi ravon, vokal-xor malakalariga, musiqa haqida bilimga ega bo'ladilar. Uchinchi sinf o'quvchilari ovoz diapazoni $do^1 - mi^2$. SHunga qaramasdan, darsning har bir elementi tajribalarga asoslanib tushuntirish lozim. Uchinchi sinf dars rejasini tuzganda ayniqsa, ijodiy yondashish, uning strukturasi mantiqan bog'lab turish, asarlar tartibini sinf imkoniyatiga muvofiq belgilash, bolalarni musiqaga qiziqish uyg'otib, badiiy emotsional kechinmalarni vujudga keltirish, ularni ovoz diapazoniga moslab reja tuzish kerak. O'quvchilarni o'quv jarayonida musiqaning hayotiyliigi, soddadan murakkabga qarab uzluksiz rivojlanishi, musiqaning nazariyasi va janrlari, tuzilishi va mohiyati, boshqa san'at turlari bilan aloqasi xaqida bilimga ega bo'ladilar. Musiqa savodidan notaga qarab kuylash qobiliyatlari ongli ravishda rivojlanadi. O'qituvchini qo'l harakatiga qarab va ularni qo'llarini harakatga keltirib turli mashqlar va qo'shiqlarni kuylay oladilar. Bu o'rganilayotgan musiqiy asarlarning janrlarini aniqlashda, sof intonatsiyada to'g'ri kuylashga va qo'shiq mazmunini ifodali qilib, badiiy jihatdan to'g'ri ijro etishda muhim rol o'ynaydi. Bunga misol qilib, kompozitor F.Nazarov va shoir P.Mo'minning «Qish chog'lari» qo'shig'i, kompozitor SH. YOrmatov va shoira Zulfiyaning «Qor» qo'shig'i, kompozitor N.Norxo'jaev va shoir P.Mo'minning «Salom bergan bolalar», «Gul terdi gullar» kabi asarlarini keltirishimiz mumkin.

Uchinchi sinf o'quvchilari nafasni to'g'ri olib, jumlaning oxirigacha yetkazishga asta-sekin o'rganib borishlari kerak. Ikki ovozli asarlarning eng oddiysini kuylay oladigan bo'lishlari kerak. Ikki ovozli kuylashga erishish uchun avvalo sof intonatsiyaga erishish kerak, bunga ovoz sozlash jarayonida erishiladi. Oldin tertsiya kengligida ikki ovozli mashqlarni kuylash, so'ngra bir ikki takt kanon shaklida mashqlar kuylash orqali o'quvchilarni musiqiy o'quvini rivojlanib, eshitish qobiliyati o'sib boradi. Asta-sekin ikki ovozli asarlarni kuylash o'quvchilarni qiziqishini oshirib boradi. Kompozitor S.Boboev va shoir P. Mo'minni «Dastyor qiz» qo'shig'i, kompozitor N.Norxo'jaev va shoir P.Mo'minni «Oltin paxtam-oppog'im», «Keng Turkiston» kabi qo'shiqlari misol bo'la oladi.

O'quvchilarni musiqa haqidagi bilim doirasini kengaytirishda va musiqa qobiliyatlarini rivojlantirishda musiqa tinglash muhim rol o'ynaydi. Har bir darsda asar xarakteri, mazmuni va ifoda vositalarini aniqlashda bolalarga mustaqil fikr bayon etish uchun imkoniyat bermoq lozim. Jumladan, «YOmg'irjon» asarida

(D.Omonullaev musiqasi) tembr, dinamika, o'lchov, kontrast asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Kompozitor SH.YOrmatovning «Ildiragim», kompozitor A.Mansurovning «Qo'zichog'im-o'yinchoq», kompozitor T.Azimovning «Durдона» asarlarida kuy va jummalarni o'zgartirmay takrorlanishi «rondo» ekanligini o'quvchilar tezda anglab oladilar. Endi musiqaning rivojlanishidagi kuyning qaytarilishida uning o'zgarishi, o'zgaranda ham yangi xarakter kasb etib, o'ynoqi va murakkab ritm va chaqqon temp etilishi – kontrast deyiladi. Kontrastga misol qilib kompozitor F. Nazarovning «Qo'shiq va raqs», o'zbek xalq kuyi «Paxta raqsi», kompozitor A.Mansurovning «CHumoli va Nor», kompozitor S.Abramovning «Buvijonim kelyapti» asarlarini keltirishimiz mumkin. Asarni 2-3 dars davomida tinglagach, hayotdagi voqelikni, murakkab voqelikni, musiqiy ohanglarni tasvirlab olishini ko'ramiz. SHu bilan birga 3-sinf o'quvchilari musiqiy ritmik harakatlarni aniq bajara olishlari, kuylayotgan qo'shiqlarini jozibali, quvnoq, yoqimli, sof intonatsiyada kuylashga harakat qilishlari lozim. SHuningdek, bolalar cholg'u asboblarida aniq, ravon, o'z vaqtida jo'r bo'lishlari lozim. 3-sinfda ham barcha boshlang'ich sinflarda qo'llanadigan metodlardan: ko'rgazmali, amaliy, og'zaki, taqqoslash va musiqa o'qitishning optimal metodlaridan foydalaniladi.

O'qituvchi musiqa madaniyati darslarida ijrosidan tashqari gramplastinka yozuvidan, magnit tasmlaridagi yozuvlardan foydalanib, bolalar xori, professional san'atkorlar cholg'u asboblarida ijro etgan musiqiy asarlar, xalq qo'shiq va kuylarini tinglab idrok etish bilan o'quvchilarni sehrli musiqa olamiga olib kirish, badiiy didni, qiziqishni rivojlantirish mumkin.

III-sinfda yil mavzusi:

«Musiqa shakl va mazmun»

I-chorak: Musiqa ifoda vositalari

II-chorak: Xor va orkestr

III-chorak: Musiqaning tuzilishi.

IV-chorak: Oddiy musiqa shakllari. Band va naqorat.

SHuningdek, musiqa darslari yil chorak mavzulari asosida rejalashtirilib besh faoliyat asosida o'tildi.

TEKSHIRISH SAVOLLARI:

1. Uchinchi sinfda musiqa o'qitishning mazmuni va maqsadi.
2. Uchinchi sinf musiqa darslarida qandiy metodlardan foydalaniladi?
3. Uchinchi sinf o'quvchilarning psixologik-fiziologik xususiyatlari.
4. Uchinchi sinfda yil chorak mavzulari va ularning musiqa darsidagi ahamiyati.

Tayanch tushunchalar:

«**Xor**» - jamoa bo'lib qo'shiq kuylash.

«**Janr**» - musiqaning turi.

12-MA'RUZA
MAVZU: TO'RTINCHI SINFDA MUSIQA O'QITISHNING MAZMUNI
VA METODIKASI

REJA:

1. To'rtinchi sinf o'quvchilarining psixologik va fiziologik xususiyatlari.
2. To'rtinchi sinfdagi musiqa darslarining maqsadi va mazmuni.
3. To'rtinchi sinfdagi musiqa dars mavzularini o'quvchilar yoshiga va qiziqishiga mosligi.

Ma'ruza matni

To'rtinchi sinf o'quvchilari o'zlarining psixologik-fiziologik xarakteriga ko'ra hayotiy tajribaga boy, fanlarga qiziquvchan bo'ladilar. Diqqat e'tibori turg'unlashgan bo'ladi. Jiddiy bo'lgan masalalar ustida fikrlash, hajm jihatdan kattaroq bo'lgan musiqa asarlarini eshitishga qodir bo'ladilar, izlanish, mushohada qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bu xususiyatlarni barchasini o'qituvchi nihoyatda o'ylab oqilona ish tutishi lozim. Har bir darsdan unumli foydalanishi lozim. Bundan maqsad bolalarni tezroq dasturdagi musiqa asarlariga, dars uslubiga, musiqa san'atiga qiziqishidan iboratdir. 4-sinf o'quvchilarining vokal-xor malakalari bir xilda rivojlangan bo'lmaydi. Chunki, ba'zi boshlang'ich sinflarda musiqa fanidan mutaxassislar dars berishmaydi. Mutaxassis ish olib borgan joyda esa o'quvchilar sof unisonda kuylash, ansambl va qo'shiqlarni me'yoriga yetkazib, ikki ovozda kuylash darajasiga ega bo'ladilar. 4-sinf o'quvchilarining ovoz diapazoni ($do^1 - mi^2$). 4-sinfda ham o'qituvchilarni differentsial guruhlarga bo'lib o'tkazish lozim bo'ladi. Chunki, ularning bu davrda ovozlari jarangdor, yoqimtoy, kulminatsion rivojlangan davri hisoblanadi. Shuning uchun, darsda ko'proq kuylatish maqsadga muvofiqdir. Bunga misol qilib, kompozitor N.Norxo'jaev va shoir P.Mo'minni «Yaxshi bola», «Oq paxta terdik», kompozitor SH.YOrmatov va shoir S.Barnoevni «Sog'lom avlod qo'shig'i», kompozitor M.Nasimov va shoir YA.Qurbonovni «Bizdan sizga kim kerak?» qo'shig'ini keltirishimiz mumkin.

Kalendar-mavzuli reja tuzganda yuqorida aytilgan xususiyatlarni hisobga olgan holda chorak, yil mavzulari hisobga olinib, reja tuziladi. O'qitish davomida quyidagi bosqichlarga e'tibor berish kerak.

Birinchidan: fanlararo aloqa metodi. Boshqa fanlardan olingan bilim va malakalardan foydalanish.

Masalan: ona tili va adabiyot, tasviriy san'at, O'zbekiston tarixi, tabiatshunos, matematika va boshqalar.

Ikkinchidan: o'quvchilarni musiqiy qobiliyatini o'stirish; sof unisonga erishish, jumla boshida nafas olib, jumla oxirigacha rejalab yetkazish, lad haqida ma'lumot, o'lchovlarni bilish, notalarga qarab kuylay olish.

Uchinchidan: musiqa savodiga qiziqitira olish; musiqa savodining eng muhim ahamiyati - qo'shiqlarni notalar nomlari bilan kuylatish, tinglash uchun berilgan asarlarni tahlil qila olishdir.

Qo'shiq o'rgatishda dirijyorlik uslubida fortepiano cholg'u asbobidan unumli foydalanish lozim. Ovozlarini maromiga tushirib kuylash uchun qo'shiq parchalaridan mashqlar tanlab kuylash lozim. Mashqlarni ma'lum tizimga solib kuylash kerak. 4-sinfda musiqa tinglashni ahamiyati katta, chunki bunda o'quvchilar xalq musiqa ijodi o'zbek xalq musiqasining ommaviy janrlari, bastakorlik uslubi, kompozitorlik uslubi namunalari bilan tanishadilar. Musiqa tinglash uchun 4-sinfda o'zbek xalqining ommaviy qo'shiqlaridan boshlash maqsadga muvofiqdir. Masalan: «Alla», «Omonyor», «Boychechak», «Dilxiroj», «Tanovor», «Lolacha», «Kovushim», «CHorgoh» va boshqalar.

O'quvchilarda shuningdek, xalq musiqa ijodining ommaviy janrlari, kasbiy musiqa, kompozitor va bastokarlarning musiqalari haqida ma'lumot berish lozim. Xalq musiqasining ommaviy janrlari xalqimiz orasida keng tarqalgan bo'lib, og'izdan-og'izga, avloddan-avlodga o'tib kelmoqda, bu asarlar mazmunida orombaxsh, yoqimli, mayin allar, pandu-nasihati, ahloq-odob haqida qo'shiqlar, yalla, lapar kiradi. Bularga misol qilib «Olmacha anor», «Oyijon», «Qizgina», «Xey, lola», «Ishga chiqing kelinoyi» kabi asarlarni tinglash mumkin.

4-sinf o'quvchilarini ayniqsa, kompozitorlik va bastakorlik ijodi bilan tanishtirish lozim.

Kompozitorlar – bu musiqa yaratuvchi ijodkor, odatda konservatoriyada maxsus ta'lim olgan inson bo'ladi. Kompozitorlarning asarlari simfoniya, opera, balet, sonata, qo'shiqlar, o'z zamonasiga mos nota yozuvlarida o'z aksini topadi.

Bastakorlar – esa og'zaki an'ana uslubidagi professional musiqa ijodkorlari. Bastakorlar xalq kuylariga tayangan holda yangi asarlar yaratadilar. Muhim tomoni shundaki, bastakorlar o'z asallarini odatda dastlab, o'z ijodkorlik san'atlari orqali namoyon etadilar, so'ng nota yozuvlarida aks ettiradilar. SHu bois bastakorlar bir vaqtni o'zida yaratuvchi ijodkor ham ijrochi san'atkordirlar. Xalqimiz orasida eng sevimli bastakorlarga M.Mirzaev, /.Toshmatov, T.Jalilov, Usta Olim Komilov, Yu.Rajabiylarni aytish mumkin. Taniqli kompozitorlardan M.Ashrafiy, M.Burxonov, F.Nazarov, K.Kenjaev, SH. YOrmatov, N.Norxo'jaev A.Mansurovlarni aytish mumkin.

Musiqa tinglashda vokal va cholg'u musiqasi xalq ommaviy musiqasini va kasbiy musiqa tinglab idrok eta olish nazarda tutiladi.

IV-sinfda yil mavzusi:

«Xalq musiqa ijodi»

I-chorak: O'zbek xalq musiqasining ommaviy janri.

II-chorak: Xalq ashulalari va ashula yo'lidagi kuylar.

III-chorak: Kompozitorlik uslubi haqida ma'lumot.

IV-chorak: Kompozitorlar ijodida xalq musiqasi namunalari.

Tekshirish uchun savollar:

1. To'rtinchi sinfda o'quvchilarning psixologik-fiziologik xususiyatlari.
2. To'rtinchi sinfda musiqa o'qitishning mazmuni va maqsadi.
3. To'rtinchi sinfda musiqa darsining chorak, yil mavzusi va ularni musiqa darsidagi ahamiyati.
4. To'rtinchi sinfda musiqa darslarini o'ziga xosligi.

Tayanch tushunchalar:

«**Volʼta**» - bir nota yozuvida musiqa asarlarining turlicha tugatish uchun qoʻyiladigan belgi.

«**Repriza**» - bir musiqiy jumlaning ikki marta takrorlanishi.

«**Sozanda**» - cholgʻu asbobida ijro qiluvchi cholgʻuchi.

Adabiyotlar:

1. Omonullaev D. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidagi lektsiyalar kursi T. 1990
2. Omonullaev D, Nurmatov X, Mamirov Q va boshqalar. Umumiy oʻrta taʼlimning davlat taʼlim standarti va oʻquv dasturi.
3. Fayziev O. Maktabda musiqaviy tarbiya T. 1991.